

บทคัดย่อ

“โครงการ การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ในพื้นที่แนวตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร” เป็นโครงการฯ ที่ต่อยอดและเชื่อมโยงมาจากการดำเนินการ “โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน พัฒนาลังคมและสุขภาวะ” โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จากการทำงานที่ผ่านมาในระยที่หนึ่งและสอง มุ่งเน้นการใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการทำบัญชีครัวเรือนมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการคิดวิเคราะห์ เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหา นำไปสู่การกำหนดแผนการขับเคลื่อนงานที่เป็นรูปธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนโดยส่วนใหญ่จะพบว่า รายจ่ายที่สูงที่สุดของแต่ละครัวเรือน คือ “รายจ่ายด้านการเกษตร” ที่ได้รับผลกระทบมาโดยตลอด ในเรื่องของต้นทุนการผลิต ราคา โรค แมลง ส่งผลให้เกษตรกรประสบกับปัญหาด้านหนี้สิน ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และจากการสังเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน จะพบว่ามีปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องรีบจัดการแก้ไข คือ ปัญหาภัยพิบัติที่มาจากสาเหตุ “น้ำหลาก น้ำท่วม น้ำแล้ง” จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า กรณีเรื่องภัยพิบัติจากน้ำได้สร้างความเสียหายต่อ ไร่ นา และที่อยู่อาศัยของผู้นในจังหวัดกำแพงเพชรมากกว่าปีละหลายล้านบาท ยังไม่นับรวมเงินชดเชยจากรัฐบาล ดังนั้นจึงถือได้ว่าเรื่องภัยพิบัติที่มาจากน้ำ เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของคนกำแพงเพชรที่ไม่สามารถแก้ไขให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

จากการทำงานที่ผ่านมาในระยที่หนึ่งและสองที่เน้นการใช้ข้อมูลเพื่อแก้ปัญหานั้น ยังทำให้เกิดความรู้ในการที่จะแก้ไขปัญหารองน้ำ จึงได้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแกนนำเพื่อหาทางออก นำไปสู่การรวบรวมผู้คน รวบรวมความรู้และประสบการณ์ของชุมชนและท้องถิ่นในอดีต เพื่อจัดการปัญหาเรื่องน้ำร่วมกันของคนกำแพงเพชร ดังนั้นการทำงานในระยที่สามจึงมุ่งเน้นการจัดการปัญหา “น้ำหลาก น้ำท่วม น้ำแล้ง” ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะปัญหารองน้ำนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตและเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของชาวกำแพงเพชร ทางคณะทำงานโครงการฯ จึงได้มีการจัดเวทีประชุมทั้งที่เป็นทางการและวงธรรมชาติในหลายครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และระดมความคิดเห็นของชุมชน ผู้นำ หน่วยงานราชการ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับลุ่มน้ำ และระดับจังหวัด เพื่อค้นหาสาเหตุและหาทางออก จากการสรุปบทเรียนที่มาจากหลากหลายความคิดเห็น ทางคณะทำงานโครงการฯ จึงได้ร่วมกับแกนนำและพี่น้องในชุมชนที่ได้รับผลกระทบเรื่องน้ำ รวมตัวกันก่อรูปเครือข่ายการจัดการน้ำในนาม “เครือข่ายการจัดการน้ำปิงฝั่งตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร” โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นในท้องถิ่นเพื่อจัดการตนเอง รวมถึง

การศึกษาเรื่องนี้เพื่อหาแนวทางแผนงานและข้อเสนอในการจัดการปัญหาเรื่องน้ำร่วมกัน ภายใต้การดำเนินงาน “โครงการ การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ในพื้นที่แนวตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร” จากการสนับสนุนงบประมาณของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำงานเพื่อศึกษาและวิจัยปัญหาเรื่องน้ำ รวมถึงการหาทางออกของปัญหา โดยได้มีการกำหนดขอบเขตการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ 35 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ของลุ่มน้ำคลองขลุง ลุ่มน้ำคลองสวนหมาก และสายน้ำสาขา ในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งพื้นที่ 35 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลักษณะนิเวศลุ่มน้ำและสายน้ำ ทั้งนี้การดำเนินการศึกษาเรื่องน้ำ รวมถึงการจัดการปัญหาร่วมกันของชุมชนในระดับตำบล ระดับโซนลุ่มน้ำ ยังก่อให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือข้ามตำบล โดยเฉพาะพื้นที่นำร่องการแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการน้ำ และยังทำให้เกิดข้อค้นพบหลายประการที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญหา

โครงการฯ ระยะที่สาม มุ่งเน้นการใช้ข้อมูลในระดับพื้นที่ มีการทำงานผ่านการปฏิบัติการจริง เป็นแนวทางในการดำเนินการ เน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของแกนนำ ผู้คนในชุมชน และหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น เช่น การสำรวจสภาพพื้นที่สายน้ำด้วยตัวเองเพื่อให้เห็นสภาพปัญหาจริง มีการพัฒนาและยกระดับแกนนำในการใช้เครื่องมือ GPS เพื่อช่วยในการค้นหาพิกัดและความสูงต่ำของพื้นที่ที่เป็นปัญหา จากนั้นนำเอามาคิดและวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลทางราชการในการหาแนวทางแก้ไข มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในเรื่องของข้อมูล ข้อเสนอแนะและการประสานแผนงานเรื่องน้ำที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน และจากการลงมือปฏิบัติการด้วยตนเองของชุมชน ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสำรวจลุ่มน้ำสายน้ำ การใช้เครื่องมือต่างๆ ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตลอดระยะเวลา 18 เดือนที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ เช่น เกิดการยกระดับการเรียนรู้และความเข้าใจที่ดีขึ้นในหมู่พี่น้องประชาชนในพื้นที่ตำบล และระหว่างพื้นที่ตำบลที่อยู่ใกล้เคียงกัน การเข้าใจในระบบนิเวศลุ่มน้ำสาขา/ลุ่มน้ำย่อยหรือในโซนเดียวกัน โดยเฉพาะระหว่างชุมชนที่อยู่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ เพิ่มขีดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาสาเหตุปัจจัยและเงื่อนไข รวมถึงกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเชื่อมโยงและรอบด้าน เกิดการยกระดับและพัฒนากระบวนการจัดการน้ำในพื้นที่ระดับตำบล ระดับลุ่มน้ำ อย่างเป็นรูปธรรม

และจากการประสานงานและการติดตามอย่างต่อเนื่องของแกนนำกับหน่วยงานราชการ ทำให้เกิดความร่วมมือที่ดีกับหน่วยงานและภาคีต่างๆ ในระหว่างการดำเนินงานผ่านมา เกิดการยกระดับกลไกการทำงานเชิงประเด็นขึ้นมาเป็นการเฉพาะในระดับโครงการฯ ทำให้การดำเนินงานเพื่อประสานงาน การ

สนับสนุนติดตามงานในระดับตำบล หน่วยงาน /ภาคีภายนอก แต่ละประเด็น ไม่รวมศูนย์/กระจุกตัว ส่งผลให้การขับเคลื่อนเป็นไปอย่างคล่องตัว นอกจากนี้ในระดับตำบลมีการจัดปรับกลไกของคณะทำงานตำบลให้มีทีมงานที่ชัดเจนมากขึ้น เพื่อตัดสินใจและรับผิดชอบการขับเคลื่อนจัดการปัญหาน้ำของพื้นที่ เกิดการประสานงานเรื่องน้ำกับตำบลใกล้เคียงได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ

การจัดทำแผนและข้อเสนอเรื่องน้ำของชุมชน มีพัฒนาการที่ก้าวหน้า เห็นได้จากการที่ชุมชนสามารถใช้ข้อมูลสนับสนุนความจำเป็นหรือความคุ้มค่าของโครงการฯ หรือแผนงานที่ชุมชนต้องการ ทำให้แผนหรือโครงการฯ มีน้ำหนักและน่าเชื่อถือมากขึ้น เช่น ในการจัดทำแผนและข้อเสนอเรื่องการจัดการน้ำ หากชุมชนมีข้อมูลสนับสนุนที่ชี้ให้เห็นถึงต้นทุนและความคุ้มค่าของโครงการต่างๆ ก็จะทำให้ชุมชนมีเหตุผลที่สามารถแลกเปลี่ยนกับทางหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการตัดสินใจสนับสนุนโครงการฯ ที่ชุมชนเสนอไปได้อีกทางหนึ่ง และยังเป็นการช่วยประหยัดงบประมาณจากการที่รัฐบาลต้องจ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี จากปัญหา น้ำหลาก-น้ำท่วม-น้ำแล้งซ้ำซากในพื้นที่ และนอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการน้ำมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกเหนือจากกรมชลประทาน ดังนั้น การสนับสนุนให้ชาวบ้านมีข้อมูล มีความรู้ มีเครื่องมือ จะทำให้ชุมชนสามารถคิดวิเคราะห์หาทางเลือกในการจัดการปัญหาที่หลากหลาย รอบด้านมากขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง

จากการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) การขับเคลื่อนงานประเด็นเชิงพื้นที่ในเรื่องของ “การจัดการน้ำ” ทางทีมบริหารโครงการฯ คณะทำงานจังหวัด คณะทำงานตำบลและเครือข่าย ได้ให้ความสำคัญเรื่องการจัดการน้ำเป็นอย่างมาก เพราะเป็นปัญหาซ้ำซากที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน และหัวใจสำคัญที่สุดของการดำเนินงาน คือ การค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการน้ำ และการจัดการภัยพิบัติของท้องถิ่น บนพื้นฐานการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง ชุมชน ท้องที่-ท้องถิ่น หน่วยงานราชการ ภาควิชาการและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนและข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาระบบการจัดการน้ำ ในพื้นที่โซนตะวันตกของแม่น้ำปิง รวมไปถึงการที่ชุมชนท้องถิ่นมีแผนรับมือภัยพิบัติ จากกรณี น้ำหลาก-น้ำท่วม-น้ำแล้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยง โดยเฉพาะในพื้นที่แนวตะวันตกของจังหวัดกำแพงเพชร อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป